

BİR TÜRK EDEBİYATI TARİHİ YAZMAK MÜMKÜN MÜDÜR ? **Prof. Dr. Ömer Faruk Akün'le Orta Sayfa Sohbeti**

Edebiyat tarihi yazımında, şimdiye kadar yapılan denemeleri göz önünde tutarak, takip edilen metodları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bizde bilindiği üzere edebiyat tarihi, tarih araştırmalarına nisbetle daha yeni bir maziye sahiptir. Gerçi ilmi karakterde, metodik tarih çalışmaları da çok önceden başlamıştır diyemeyiz. Ama ne de olsa edebiyat tarihine nazaran kıdemi vardır. Edebiyat tarihi memleketimizde, bunu daha ziyade bir kitap unvanı olarak taşıyan birtakım basit denemelerle başlamıştır. Böyle bir ad ile ilk çıkan eserimiz Abdülhalim Memduh'un 1888'de basılan *Tarih-i Edebiyatı Osmâniye*'sidir. Bunu sonraları Faik Reşad'ın *Tarih-i Edebiyatı Osmaniye'si* gibi, tezkirelerdeki basit malûmatın tekrardan, şahıslar ve eserler üzerinde yetersiz ve indî bazı görüşlerin naklinden, isabetsiz sınıflandırmalardan öteye geçemeyen eserler takip eder.

Fuad Köprülü'ye gelinceye kadar ortaya konulanlar hep bu seviyede yürümüştür. Bizde gerçek mânâsı ile edebiyat tarihi fikrinin ilk şuurlu temsilcisi Köprülü'dür. Türk edebiyatı tarihini onun gibi bütün devir ve sahaları ile kuşatacak çapta ele almak çok büyük imkânlar ve fedâkârlıklar isteyen bir iş olduğundan başkaları böyle geniş bir çalışmanın içine girememişlerdir. Edebiyat tarihi sahasında meydana getirilenler tek tek şahıslar ve eserler üzerinde bazı monografilerden ileriye gidememiştir. Ne Köprülü zamanında, ne de daha sonra onunkinden geniş bir edebiyat tarihi çalışması olmadı. Türk edebiyatını başlangıcından bu yana, en yeni bilgi, vesikalar ve araştırmalara dayanarak bütün devreleri ile kuşatmağa çalışan ikinci bir edebiyat tarihi ortaya çıkmadı. Yanlış anlaşılmasın, gerçek ilmi ve orijinal mânâda bir çalışma olmadığından bahsediyorum. Yoksa ortada "Edebiyat Tarihi", "Türk Edebiyatı Tarihi" adını taşıyan bir *sürü* kitap var.

Tabii Ahmed Hamdi Tanpınar'ın "*XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*" ne ayrı bir yer tanımak gerekiyor. Bu eserinde A. H. Tanpınar, bizdeki

edebiyat tarihi anlayışını yeni bakışlar, yeni değer ölçüleri ile zenginleştirmeğe çalışmıştır. Tanpınar yalnız. Köprülünün talebesi, *Lanson'u* okumuş birisi olarak kalmamış, başta Thibaudet gibi Fransız münekkid ve edebiyat tarihçilerinden gelen bir ayrı görgü ve anlayışla bu değişme devri edebiyatını ele almış, sanatkârca kuvvetli sezilere dayanan orijinal görüşler ortaya koymuştur. Bu eser, benim kanaatimce, sahasında tek olarak kalacaktır. Belki zamanla çok daha akademik görünüşlü, çok daha geniş vesika ve bibliyografya bilgisine dayanan eserler çıkacaktır. Fakat onun kitabı, edebiyatın hemen her nevinin tecrübesini yaşamış, şair, romancı, kuvvetli bir "essai" yazarı, büyük bir nesir üstadı, estet ve tarihî düşünüş sahibi, yüksek kültürlü bir sanatkârın düşünce ve zevk inbiğinden geçmiş bir eser olmak gibi müstesna yerini koruyacaktır. Talihsizliğimiz, bu eserin devamının gelmeyişi, sadece ilk ciltte kalmıştır. Tanpınar birinci cildi Muallim Naci ile kapatmıştı. Sonraki ciltte ara nesli, Servet-i Fünun neslini işleyecekti Ölümünden bir ay kadar önce fakülte kütüphanesinden bu devirle ilgili kitapları toplayıp evine götürmeğe başlamıştı. Sıradan kitaplar dışında bir de Nihad Sâmî Banarlı'nın "*Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*"nden bahsedebiliriz. Nihad Sâmî Banarlı'nın gayesi akademik bir eser ortaya koymak değildi. Türk edebiyatının başlangıçtan zamanımıza kadar, mümkün olduğu nisbette bilgice kontrol görmüş. Türk efkâr-ı umûmiyesine Türk edebiyatını büyük geçmiş ile tanıttak ve sevdirecek bir eser vermek istiyordu. Bunu kapışılan ilk baskısından sonra daha da hacim kazanmış ve işlenmiş yeni baskısını gören derli toplu kitabı ile gerçekleştirdi.

Bu saydıklarımın dışına çıkacak olursak, edebiyat tarihi diye alelade mektep kitapları veya objektiflik duygusundan ve ilmî haysiyetten mahrum, işleri ideolojik saptırmalar yapmak olan birtakım kitaplarla karşılaşıyoruz.

Toplarsak, Türk edebiyatı zengin geçmişi ile bütün devrelerini kuşatan akademik bir edebiyat tarihine kavuşabilmiş değildir. Bu yolda büyük kitapların, birbirini takip eden ciltlerin hülyasını bir tarafa bırakalım; bizde edebiyat tarihi metod bilgisinin literatürü ve efkârı umûmiyesi dahi yok gibidir.

İlgili kaç eser sayabilirsiniz; bu mevzuda kütüphanemiz tam takırdır. *Lanson'un* o küçük hacimli klasik kitabının tercümesi neşrolunup ve tükeneli yarım asırdan fazla bir zaman olduğu halde yeniden basımına ihtiyaç bile duyulmuyor. Son zamanlarda, bu sahada batıdaki başka eserleri tanımamak yüzünden, yalnız kendisinden bahsolunmak moda haline gelmiş Welles ve tercümesi tek başına neyi ifade eder? Yabancı dillerde edebiyat tarihi fikriyatı ile ilgili eserlerin sadece isim ve sayılarına

bakmak, ne derece bir düşünce fakirliği ve ilgisizlik içinde bulunduğu-muzu gösterecektir.

Bir milletin edebiyat tarihi bir defada yazılmaz. Büyük kültür sahibi milletlerin edebiyat tarihleri defalarca ve kaç ayrı müellif tarafından yazılmıştır. Sadece XIX. asrın sonlarından bu yana Fransız, Alman ve İngiliz edebiyatlarının kaç edebiyat tarihi üst üste birbirini takip etmiştir?

Bir milletin edebiyat tarihi değişik tip ve çerçevede eserlerle işlemek ihtiyacındadır. Meselâ onun, edebiyatta eser ve insan olarak ne meydana getirmiş, ne ortaya koymuşsa elemeyen, dışarda bırakmadan hepsini gösteren bir edebiyat tarihi yapılmak istenir. Bu, o milletin edebiyat kütüğüdür. Asrın başında İngilizlerin bunu on dört ciltlik "*Cambridge History of English Literature*" ile gerçekleştirdikleri gibi. Bir milletin kültür sahasındaki dil mahsûllerini en geniş kadrosu içinde tesbit eden bu tipteki büyük hacimli eserlerin yanı sıra, kimisi o edebiyatı estetik değer ve idealler, kimisi millî kültür ve karakterin ifadesi, kimisi ise içtimâî müesseseler ve tarihî hadiseler ile bağlantısı bakımından mânâlandırmağa ağırlık veren edebiyat tarihleri kaleme alınmıştır. Yahut bütün bu yönleri ahenkli bir terkip ile vermeğe çalışan edebiyat tarihleri denenmiştir. Birbirini takip eden büyüklü-küçüklü araştırma, çalışma ve monografilerle elde edilen yeni ilmî birikimler, duyulan yeni ihtiyaçlar ve nihayet bir de yeni zekâların ortaya çıkması ile, bir milletin edebiyatının tarihi vakit vakit yeniden ele alınır, revizyondan geçirilir. Yeni değerlendirmeler getirilir. Gerçek mânâda yeni bir edebiyat tarihi daha öncekilerin pasını siler; geçmişin edebî eserleri üzerindeki örtüleri kaldırarak onların evvelce fark edilmemiş taraflarını yeni bir kazanç olarak gün ışığına çıkarır.

Bize gelirse, edebiyat tarihi bilgimiz yeni yönler, fark edilmemiş taraflar keşfetmek bir yana, her bakımdan ve her tarafı ile mutlak bir revizyona muhtaçtır.

Sorunuzun çıkış noktası metod meselesi idi. Söylediklerime şunu da ilâve etmeliyim: Bir metod, edebiyat tarihi araştırmalarına temin edeceği sağlamlık ve verimlilik, tatbik olunabilirlik bakımından değerlendirilmelidir. Bir başka edebiyat için, filan tipte bir şair veya eser için çok cazip görünen bir metod, bir başkasına tatbik edildiğinde bir şey getirmeyebilir, ötekinde elde edilen neticeyi vermez. Divan şiiri dediğimiz edebiyata, bilinen metodların çoğu hiçbir şey söylemez. Onun istediği ve beklediği başka metod veya daha doğrusu metodlar vardır. Bir metod teorik olarak kendi başına ne kadar cazip görünürse görünsün, ancak bu söylediğim noktalara cevap verebildiği ölçüde haklılık ve geçerlilik kazanabilir. Böyle olmadığı takdirde sadece bir fantezi ve özentî olmak-

tan ileri gidemez. Edebiyat tarihimizde yeni metodlara gidilmek şöyle dursun, biz Lanson'un edebiyat tarihi için tesbit ettiği klasik, vazgeçilemez asgarî şartları bile henüz yerine getirebilmekten uzak bulunuyoruz.

■ *Edebiyat tarihi ile edebiyat tenkidi arasında mutlak bir ayırım yapılmalı mıdır?*

Bu, batıda edebiyat teorisi sahasında hayli münakaşa görmüş, uzaşması kolay olmayan bir konudur. Arada bir sınır belirleyebilmek yahut ikisinin aynı şeyler olduğunu söylemek, esere ve edebî hâdiseye yaklaşma tulumuna göre bazen mümkün, bazen ise mümkün değildir. Bu meselede en doğru hareket bunları birbirinin zıddı kılmak veya görmek yerine, lüzuma ve yerine göre birbirinin yardımcı ve tamamlayıcısı sûretinde kabul etmektir. Bu yolda bir adım atılarak "edebiyat tarihinin gayesi edebî tenkidi aydınlatmaktır", denmiştir. Geniş mânâsı ile düşünüldüğünde gaye bir edebî eserdeki güzellikleri, değer ve zaafı ile onun herkesçe görülemeyecek taraflarını ortaya koymak, görülebilir, anlaşılabilir bir hale getirmekse ikisi arasında kesin bir ayırım yapmaya belki gerek kalmaz. Farklılığı, ekseriya, bu gaye aynı kalsa da ele alınan eserin zamanı doğurmaktadır. Edebiyat tarihinin, üzerinde durmakla kendisini mükellef kabul ettiği eser günümüzün değil, şu veya bu zaman mesafesinden geçmişe ait olan, geçmişte meydana gelmiş bulunmaktadır. Edebiyat tenkidinde ise eser daha çok günümüzünküdür. Eser eskiye gitse bile, onu ele alışıta hareket noktası günümüzün değerleri ve zevkidir. Buraya geldiğimizde mesele, eseri ele alanın hüviyeti ve formasyonu bakımından da bir belirginlik kazanır. Edebiyat tarihçisi kendisini, eseri meydana geldiği devrin, hitap ettiği ortamın şartları içinde değerlendirmek, onu içinde doğduğu içtimaî ve tarihî zemine göre düşünmek gibi bir yükümlülük altında hissediyor. Edebiyat tenkidçisi ise, kendisini bu gibi mecburiyetlerle bağlı saymaksızın eserin sırf estetik formuna bakabiliyor, bir tarihî gerçeğe uysun uymasın, olmasını istediği, görmeyi arzuladığı şekilde ona bir yorum koyabiliyor. Onu mizacına, keyfine, eğilimine göre evirip çevirirken, edebiyat tarihçisinin riayet etmeğe çalıştığı şartlar onu alâkadar etmiyor. Edebiyat tarihçisi, tenkidçiye nisbetle daha disiplinli, daha mecburiyetleri olan kimsedir.

Bir münekkid rahatlıkla Fuzûlî'nin *Leylâ ve Mecnûn'u* ile Shakespeare'in *Romeo ve Juliet'i* arasında münasebetler, benzerlikler kurabilir. İkisini de istediği yorumdan geçirmekte beis görmez. Gerçekte birinden diğere bir tesir, bir alış-veriş cereyan etmemiş ise edebiyat tarihçisinin bu konuda söyleyebileceği nesi olacaktır?

Elverdiği, başarabildiği kadar objektif olmaya gayret eden bir edebiyat tarihçisi, etrafında bir münakaşanın alevlendiği Abdülhak Hâmid hakkında kendisine bu meseleye dair soru soran anketçiye Nurullah Ataç'ın dediği gibi "Kim Abdülhak Hâmid? Ben öyle bir şair tanımıyorum" diyebilir mi acaba?

"Edebiyat tarihi, edebi eserlerin tarihi olmalıdır" görüşü sizin için ne kadar geçerlidir?

Edebî eser ve onun birikiminden meydana gelen edebiyatın kendisi olmadan, edebiyatın tarihi olabilir mi? Tabii ki edebiyat tarihinin, üzerine kurulduğu temel, edebî eserdir. Edebiyat tarihi edebî eserin varlığı ile kaimdir. Fakat edebiyat tarihinin hâdisesi sadece eserden ibaret değildir. Edebî eser, dağ başında kendi kendine biten bir bitki gibi midir? Eser yanında bir de onu meydana getiren insan, o eseri besleyen, ona zemin hazırlayan, öncülük yapan başka eserler, yine bu eserin tesiri altında bulunduğu yahut da mahsûlü olduğu, zaman içinde değişen bir edebiyat anlayışı, yine belirli bir zamana bağlı olarak tabii bulunduğu, veya hitap ettiği edebî zevk, oluş ve şekillenişinde değişik ölçüde hissesi olan edebiyat cereyanları ve fikir hareketleri, cemiyet yaşayışından gelen, içinde meydana geldiği sosyal ve kültürel çevrenin ona kattığı, hattâ yön verdiği taraflar vardır. Bütün bunları yokmuşçasına tamamı ile bir yana bırakarak, eseri yalnızca kendi başına, sırf kendi içinde ele almak, onu hüdâ-nâbit bir bitki gibi görmek olur. Öte yandan belirtilen bu yönlerin izahında ifrata gidilerek çok defa eser gözden kaçırılmış, eserin kendisinden çok bunlar ehemmiyet ve ağırlık kazanmıştır. Bir kısım edebiyat tarihlerinde tarihî ve sosyolojik görüş, edebiyatı, onun sanat cephesini ard plana atmıştır. Böylece edebiyat tarihi, edebiyatçıların hayat hikâyelerini nakleden hal tercümelemleri yığını, birer sosyal tarih, düşünce tarihi şekline girmiştir. Buna mukabil eserin var oluşunda ve şekillenmesinde öbür bağlantı ve şartları yok sayarak onu kendi başına ve kendi içinde kapalı bir daire suretinde incelenmesi başka bir ifratı ifade ediyor. Eseri kendi başına ele alıfta yalnızca bir "analyse" seviye ve durumu bahis konusudur. Edebiyat tarihi disiplininde ise "synthese" zihniyeti; eseri ve edebî hâdiseyi dahil bulunduğu edebiyata şâmil bir bütün içinde görüş ve değerlendiriş vardır.

Eser ile zamanın edebî görüş ve zevkleri arasındaki münasebetleri bulmak, benzeyen ve ayrılan tarafları göstermek; eserlerin neyin yerine geçtiklerini ve neyi temsil ettiklerini, neye cevap verdiklerini, bir uzvu oldukları kültür ve milletin edebiyatına ne kazandırdıkları, var oluşları ile o edebiyata ne gibi tesir ve istikametler getirdiklerini ortaya koymak bu terkihi görüşün gereklerindedir. Metni kendi başına bir ünite

tanıyıp onun dışında her şeyi lüzumsuz sayan formalistlerinki gibi bunlara gitmeden yapılmış eser ve metin tahlilleri ile edebiyat tarihi olamaz. Edebiyat tarihi bütün bu noktalara sırt çevirmiş eser ve metin tahlillerinin birbiri ile bağlantısız surette kronolojik olarak art arda dizilmesinden ibaret değildir.

Görülüyor ki edebiyat tarihinde vakıa eserin sadece kendisi olmayıp onun etrafında kendisine bağlı başka vakıalar da vardır, içinde meydana geldiği edebiyatın diğer edebiyat eserleri arasına katılan eser artık kendi başına olmaktan çıkar; artık kendisinden ibaret kalmaz. Ait bulunduğu nevide naklettiği bir duygu ve durumun ifadecisi olarak, kendinden evvel ve kendisinden sonraki başka eserler arasında veya onlar karşısında, onlara nisbetle yeni bir hüviyete ulaşır, kendi başına oluştan öte bir görünüş alır. Taşdığı sanat gücü ve duyulan bir ihtiyaca cevap verebilme kapasitesine göre onlar arasında yerini alırken, kimisini gölgelendirip artık kendisi ön planda olur; yahut ötekiler önünde zayıf bir ışık gibi kalıp gerilere düşer. Ya loş tozlu bir köşede okuyucusunu bekler; yahut başından okuyucu ile dialoga girerek bunu zaman içinde sürdürür. Eserin, bulunduğu okuyucusunun idrak ve zevkinde yeni bir hayatı vardır. Kimi eser ise okuyucusunu asırlar sonra bulur; yeni fark olunan değer ve güzellikleri ile yeni keşfolunmuş bir yıldız gibi parıldamağa başlar. Dahil bulunduğu bütünlükle birlikte zaman faktörünün de ördüğü ağdan soyutlanmış bir varlık suretinde eseri kendi başına aldığımızda edebiyat tarihi diye bir kavram kalmaz. Yapılan iş, içinde olduğu bütün ilişkilerinden koparılmış, keyfliğe ve isabetsiz yorumlara çok müsait yalın bir metin tahlilli derecesine iniş demektir.

■ *Şuara tezkireleri, yazıldıkları devir ve anlayış çerçevesinde birer edebiyat tarihi sayılabilir mi? Bu eserler günümüzde yazılacak bir edebiyat tarihi için ne tür bir malzeme teşkil eder?*

Bunların meydana konulduğu çağlarda edebiyatın tarihi diye bir düşünce henüz doğmuş değildi. O zamanki zihniyete göre kendi başına bir sanat müessesesi olarak edebiyat için değil, gelmiş geçmiş, hatta yaşamakta olan şairleri zabt ve kaydeden bir tarih bahis konusu olabilirdi. Bundan dolayıdır ki şuarâ tezkireleri bazen "tevârih-i şuarâ" diye zikredilmişlerdir. Bu eserlerde zamanımızın edebiyat tarihi anlayışını aramak haksızlık olur. Şuarâ tezkirelerinde gaye belirli bir zaman kesimi içinde, çok defa yurt çapında yahut daha sınırlı bir çevrede yürütülmeğe gayret edilmiş bir anket çalışması ile Osmanlı ülkesinde yetişmiş şair kadrosunu tesbit ederek, bunların hayatları ve eserleri hakkında kısa bilgiler vermek, yanı sıra sanat yönünden değerlendirmelerini yapmak suretiyle edebî portreler çizmektir. Bunlarda yapılmak istenen şey, şaire dair kuru ansiklo-

pedik bilgiler vermekten çok. kendisine mahsus bir teknik ve terminolojiye sahip bir edebiyat nev'i olarak, şairler üzerine zengin espri, teşbih ve telmihler ile örülü bir nesir sanatı eseri meydana getirmektir. Hepsinde bilgi, izah planı ve ifade bakımından müşterek bir çerçeve bulunmakla beraber, tezkire müellifinin kabiliyetine, şairleri tanımak bakımından elindeki fırsat ve imkânlarla göre bu, kimisinde üstünlük gösterir, kimisinde daha zayıf seviyede kalır. On altıncı asrın ikinci yarısından başlayıp XIX. asrın ikinci yarısı ortalarına kadar geleneğini sürdürmüş olan bu tezkireler olmasaydı, geçmiş asırlar şairlerimizden mühim bir kısmının varlıkları ile hayat, hatta eserlerinden habersiz kalırdık. Başka kaynaklara gitmeden bunların edebiyat tarihimiz için tek başına yeterli olmayacağını tabîî, söylemek lâzım. Yenileşme çağı öncesi edebiyat tarihimiz için aydınlatıcı malzeme veren bu eserleri birtakım klişe tavsif ve hükümlerden ibaret, antoloji kılığında basit kitaplar nazariyle bakıp küçümsemek yerine üzerimize düşen, iç dünyalarına daha girmeğe hizmet edecek ilmî çalışmalar yaparak, bunların edition critique'li külliyyatını kurmaktır.

■ *Edebiyat tarihi yazımı ve öğretiminde, bugün ülkemizdeki mevcut devir ayrımlarını, isimlendirmeleri, (meselâ: Tanzimat edebiyatı, Millî edebiyat, İslâmiyetten önceki Türk edebiyatı vb. gibi) yeterli ve doğru buluyor musunuz?*

Bunların hepsi değilse bile çoğu yetersiz olduktan başka çok da isabetsizdir. Bir devre adı olarak ortaya atılmış olan "Tanzimat edebiyatı" sözü bunların en başında gelir. Bu müphem, hiç kontrol ve mülâhazadan geçirilmeden yapılmış keyfî adlandırma, isabetsizliği nisbetinde bir yaygınlık da kazanmıştır. Bununla ifade edilmek istenen, Tanzimat devrinde meydana gelen, Tanzimat denilen devre ile sınırlanmış bir edebiyat mı? Veya edebiyatımızın Tanzimat yıllarına rastlayan bir bölümü mü? Yoksa varlık sebebi Tanzimat hareketi olan bir edebiyat mı? Tanzimat edebiyatı dedikleri edebiyat nerede başlar? Nerede biter? Değil bunu söylemek: özü ve gayesi itibarıyla idarî, hukukî ve siyasî bir ıslahat hareketini ifade eden Tanzimat devrinin sınırı hakkında dahi bir kesinlik yoktur. Bunun bitimi, kimine göre 1876, bazısına bakılırsa 1880-1881, kimilerince 1908, nihayet kimileri için ise 1923'tür. Bu tarihler içinde en kabul bulanı ve makul görüneni Kanun-ı Esasi'nin ilan olunup ilk Türk parlamentosunun kurulduğu 1876 tarihidir. Bu tarihte, yani 1876'da ise, edebiyat tarihlerinin Tanzimat edebiyatı adı altında gösterdikleri eser ve edebî hareketlerin büyük bir kısmı daha ortada yoktur. Tanzimat edebiyatçısı denilenler eserlerinin çoğunu ve en mühimlerini asıl bundan sonra vermişlerdir. Demek oluyor ki, Tanzimat hareketi ve devri kendini tamamlarken, ona izafe edilen edebiyat henüz teşekkül ha-

lindedir. Sonu, yani yerini bir başka edebiyata ve devreye bırakışı için ise işaret ettiğim tarihlerin hiç biri bir şey ifade etmez. Hayatı gibi edebî ömrü de 1937 "ye kadar sürmüş bir Abdülhak Hâmid'in neresi Tanzimat edebiyatında, neresi ise II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet edebiyatındadır. Bu devrelerde Abdülhak Hâmid hâlâ Tanzimat devrinin edebiyatçısı mıdır?

Tanzimat edebiyatı denilen edebiyat Tanzimat Fermanı'nın ve onun tamamlayıcısı Islahat Fermanı'nın eseri midir? Gülhâne Hatt-ı Hümâyunu ve Islahat Fermanı'nın hangi umdesinden doğmuş bir edebiyattır? Bu edebiyatın varlık sebebi, Tanzimat mıdır? Tanzimat dediğimiz idarî ve hukukî ıslahat hareketi olmasa edebiyatımız yenileşmeyecek, Batı edebiyatını tanımayacak, ondan yeni edebî neviler, yeni nazım şekilleri, yeni ilham konuları almayacak mıydı? Bütün bu yenilikleri ona sağlayan Tanzimat mı olmuştur? İşte böyle bir muhakemeden geçirince esassızlığı iyiden iyiye açığa çıkan "Tanzimat edebiyatı" *sözü* ile aslında belirtilmek istenen umumiyetle edebiyatta yenileşme ve batılılaşma hadisesidir.

Sizce, günümüzün şartlarında "Bir Türk edebiyatı tarihi" yazmak mümkün müdür?

Bu sorunuz bazı Türkoloji kongrelerinde tebliğ konusu dahi olmuş bir meseledir. Umumiyetle bugünkü durumda Türk edebiyatı tarihinin yazılamayacağı yolunda bir sürü mazeret sayılmakta ve gerekli metin neşirleri, edition critique'ler, bibliyografyalar ve çeşitli monografiler meydana getirilmeden bunun mümkün olmayacağı söylenmektedir. Bunların gerçekleşmesi için belki bir asır, daha pembe bir tahminle hiç değilse yarım asır daha beklemek gerekecektir. Buna göre edebiyat tarihçisi denilen kimse önüne böyle her şeyin hazır gelmesi iledir ki bu işe soyunacaktır. Bu mantıkla hareket edilmiş olsaydı Köprülü'nün edebiyat tarihimizin başlangıcından XIII. asır sonuna kadar olan devreyi kavrayan eseri daha ortaya çıkamazdı. Has bir edebiyat tarihçisi, başkalarının hazırladıklarını bekleyen, onlardan yola çıkan bir kimse değil, her şeyden önce kendini onun meselelerine hazırlayan, edebiyat tarihinde yer alan eser ve şahsiyetler ile eğilimleri, farklılaşmaları bir bütün içinde değerlendirmeye yönelik dikkatleri olan bir araştırmacıdır, işi parçacılığa bırakmayıp kendisini bütüne götürecektir bir çalışma ve hazırlık içine girmiş, kolayın ve hazırcılığın yerine zoru seçmiş, azim sahibi bir araştırmacı, elverdiği kadarı ile bugün Türk edebiyatının tarihini yazabilir. Aynı hazırlık ve kapasite ile bir sonra gelen de ona yeni taraflar katarak, ondaki yanlışları düzeltip eksikliklerini gidererek işi biraz daha ileri götürecektir. Böyle art arda gayretler sonunda Türk edebiyatı tarihi bütünlük ve tamlığa kavuşarak gerçek manzarası ile ortaya çıkmış olacaktır. Bu işe

başlamak için de bugün ilk gerekli olan şey, müstakbel tenkidli metin neşirlerini, monografi ve araştırmaları beklemek değil, ilk planda şimdiye kadar çeşitli ülkelerde yapılmış araştırma ve yayınlara süratle ulaşmaktır, işi üstlenecek kimseye bu sağlandığı takdirde eldeki mevcutla Türk edebiyatının yeni bilgilere dayanan, kusursuz ve eksiksiz olmasa da ciddî bir edebiyat tarihi yazılabilir. Ve artık bunun zamanı gelmiştir.

Günümüz Türkiye'sinde genel olarak tarih, özel olarak da edebiyat tarihi yazmak isteyenlerin aşması gereken en önemli engeller özetle nelerdir?...

Edebiyat tarihini de tarih çerçevesi içinde ele alacak olursak, her şeyden önce vesikalara ulaşmak ve en yeni ilmî araştırmaları takip edebilmek problemi ile karşı karşıya geliriz.

Vesikalarla temas işi İstanbul kütüphaneleri bakımından yazmalar ve arşiv malzemesi hususunda o derece problemlidir. Ancak, günümüzde İstanbul kütüphanelerinde çalışmayı zorlaştırıcı bir gevşeklik hüküm sürmektedir. Birçok kütüphane tasnif, tamir, tadilat vs. gibi sebeplerle aylarca kapılarını kapalı tutmaktadır. Meselâ, Millet Kütüphanesi'nde tamirat dolayısıyla bu sene çalışılmadı. Beyazıt Devlet Kütüphanesi de gazete koleksiyonlarını başka bölümlere taşımakla meşgul olduğundan bu kısmı ile aylardan beri istifadeye kapanmış durumdadır. Ayrılan memurların yerine tayin yapılmaması neticesinde bazı akademik müesseselerde kütüphanelere birer birer kilit vuruluyor.

Yurt dışındaki vesikalara erişmek şahsî teşebbüsten çok birtakım dostluklar yahut bazı çevrelere mensup olmak yolu ile mümkün olmaktadır. Bir araştırmacının kendi başına bunlara kavuşabileceğini söylemek bugünün şartları içinde hiç de kolay değildir. Bilindiği üzere Avrupa kütüphanelerinde bizimle ilgili çok eser ve vesika var. Ancak, British Museum, Bibliotheque Nationale, Alman Devlet Kütüphaneleri gibi zengin koleksiyonlar barındıran bu büyük müesseselerden mikrofilm, fotokopi getirtmek çetin ve türlü külfetlere katlanmayı gerektiren bir meseledir. Tarih ve edebiyat tarihi araştırmacısının önündeki bu kabil zorluklar yetmiyormuş gibi, çok yanlış, isabetsiz ve zararlı bir kararla, Türkiye kütüphanelerindeki yazmaları tedkik için bunların fotokopilerini elde etmek isteyenlerden birkaç yıldan beri telif hakkı adı altında bir haraç alınmağa başlanmıştır. Bunun tutarı, iki yüz üç yüz varaklık bir yazma eserde, bir ilim adamının bütçesinin baş edemeyeceği astronomik bir seviyeye yükseliyor. Fotokopi, mikrofilm ücretleri zaten şahsî imkânları aşar bir noktada; bir de bunun üzerine hiçbir hukukî ve vicdanî dayanağı olmayan bir haraç usûlünün musallat edilmesi araştırmacıların elini kolunu bağ-

lamıştır.

Görüldüğü üzere Türk araştırmacısının diğer ülkelerdeki meslektaşlarına nazaran karşısında bulunduğu güçlükler çok ve büyüktür. Vesikalara, kaynaklara, yeni ilmî yayınlara erişebilmek için her şeyden evvel maddî engelleri göğüsleyip aşması gerekiyor. Belki denilecektir ki, ilgili kurumlar bu işi yerine getirsin. Peki, ama bu uğurdaki masrafları karşılayacak bütçe ve anlayışa sahip hangi müessese var ki bunu üstlenmesi ondan beklensin. Geçmişe nispetle araştırmacıyı daha da maddî ihtiyaç ve sıkıntı ile yüz yüze getiren bir husus da dünyada Türkoloji, Türk tarihi ve Türk edebiyatı sahasındaki araştırma ve yayınların son zamanlarda takip edilemeyecek kadar artmış olmasıdır. Londra ve Viyana'da her yıl muntazaman neşredilen iki bibliyografya organı, batı dillerinde bizimle ilgili bütün araştırmaları sıcağı sıcağına haberdar ediyor. Bunlara bakıldığında hemen her yıl, bizimle ilgili olarak dışarda bine yaklaşan yayın yapıldığı görülecektir. Türk araştırmacısının bunlara kendi imkânları ile erişmesinden bahsetmek bir hayâldir. Kendi gücü buna yetişemediğine göre, Türkiye'de ona bunları temin etmeği üstlenecek bir müesseseden bahsedebilir miyiz? Netice şu ki, Türk araştırmacı bugün yeryüzünde bizimle ilgili araştırmaları takip edemez duruma düşmüş, yeni ilmî araştırmaların vardığı neticelerden habersiz kalmağa mahkûm olmuştur. Bir Amerikan üniversitesinde uzun yıllar hocalık yapmış değerli bir tarihçimizin emekli olmasına rağmen bu âkibete düşmemek için yurda dönemediğini söylemeliyim.

Dergâh, c. 1, nr. 1, İstanbul, Mart 1990, s. 12- 13; 18-19.